

InDret

Reparació *in natura* i per equivalent: opcions de la víctima en el dret espanyol

Álvaro Luna Yerga

Facultat de Dret
Universitat Pompeu Fabra

José Piñeiro Salguero

Facultat de Dret
Universitat Pompeu Fabra

Sonia Ramos González

Facultat de Dret
Universitat Pompeu Fabra

Antoni Rubí i Puig

Facultat de Dret
Universitat Pompeu Fabra

Barcelona, abril 2002

www.indret.com

Sumari

- Delimitació del problema
- Les formes de reparació del dany
- L'elecció per la víctima de les formes de reparació del dany
- Preferència per la reparació *in natura* en cas de silenci de la víctima
- Taula de sentències citades
- Bibliografia

· **Delimitació del problema**

- a) El Codi Civil de 1889 (CC) ordena reparar els danys extracontractuals (art. 1902) i indemnitzar els danys i perjudicis contractuals (art. 1101), però no regula les diferents formes mitjançant les quals pot tenir lloc la reparació d'un dany.
- b) En canvi, el Codi penal de 1995 (CP) especifica en el seu art. 110 els distints modes o formes de reparar el dany en la responsabilitat civil derivada de delictes (art. 109 CP):

«La responsabilitat establerta en l'article anterior comprèn:

1r La restitució.

2n La reparació del dany.

3r La indemnització dels perjudicis materials i morals».

- c) Per la seva banda, la Llei 30/1992, de 26 de novembre, de Règim Jurídic de l'Administració Pública i del Procediment Administratiu Comú (Llei 30/1992) distingeix expressament en l'art. 141.4 entre reparació *in natura* i per equivalent dels danys causats pel funcionament normal o anormal dels serveis públics (art. 139.1 Llei 30/1992):

«La indemnització procedent podrà substituir-se per una compensació en espècie o ser abonada mitjançant pagaments periòdics, quan resulti més adequat per aconseguir la reparació deguda i convingui a l'interès públic, sempre que existeixi acord amb l'interessat».

La falta d'una regulació expressa en el Codi Civil i, en el conjunt de l'ordenament jurídic, l'absència d'una regulació uniforme sobre les formes de reparació del dany susciten la qüestió sobre quins són aquestes i qui està facultat per triar entre una o altra.

· **Les formes de reparació del dany**

Tradicionalment es reconeixen tres formes distintes de compliment de l'obligació de reparar el dany:

- a) Reparació específica o *in natura*¹, en el sentit de reparació de la cosa danyada o mitjançant la seva substitució per una altra igual.

¹ Cal distingir, en l'àmbit de la responsabilitat civil contractual, la reparació *in natura* del que són veritables pretensions de compliment *in natura*.

- b) Indemnització per equivalent, mitjançant el lliurament de la quantitat de diners corresponents al dany patit;
- c) Reparació en espècie, mitjançant l'entrega de béns, el valor dels quals equivalgui al dany patit.

Totes elles responen a la finalitat de reposar la víctima a l'estat anterior a la producció del dany, però, en ocasions, rescabalar la víctima requerirà el concurs de diverses formes de reparació. Pensi's en els danys derivats de l'incendi d'un local de negoci, en el lucre cessant en el cas de l'incendi d'un local de negoci: el local de negoci podrà ser reconstruït, és a dir, reparat *in natura*, però els beneficis deixats d'obtenir com a conseqüència de l'acte il·lícit hauran de ser rescabats mitjançant la indemnització per equivalent.

Així mateix, jurisprudència (SSTS, 3a, 11.10.2000, RAJ. 8628 i 11.7.1995, RAJ. 5632) i doctrina coincideixen a afirmar que qualsevol de les anteriors formes de reparació estan compreses en les expressions «reparar el dany» de l'art. 1902 CC i «indemnització dels danys i perjudicis» de l'art. 1101 CC. No obstant això, fora d'aquests casos es plantegen problemes terminològics i substantius. Així, l'art. 141.4 Llei 30/1992², ja citat, parla de compensació en espècie per referir-se a la reparació *in natura*, d'acord amb una interpretació del que estableix el propi preàmbul del Reial Decret 429/1993, de 26 de Març, pel qual s'aprova el Reglament dels Procediments de les Administracions Públiques en matèria de Responsabilitat Patrimonial³:

«Les modificacions que la nova Llei enuncia expressament per a l'exigència de la responsabilitat patrimonial i que són l'element nuclear de desenvolupament d'aquella en aquest Reglament són:

(...)

La introducció de la possibilitat de la *restitutio in natura* permetent la indemnització en espècie».

² L'art. 40.1 de l'anterior Text Refós de la Llei del Règim Jurídic de l'Administració de l'Estat, aprovat mitjançant el Decret de 26 de juliol de 1957, va establir que: "Los particulares tendrán derecho a ser indemnizados por el Estado de toda lesión que sufran en cualquiera de sus bienes y derechos, salvo en los casos de fuerza mayor, siempre que aquella lesión sea consecuencia del funcionamiento normal o anormal de los servicios públicos o de la adopción de medidas no fiscalizables en vía contenciosa". De la mateixa forma que l'art. 1101 CC, la referència a la indemnització que fa el precepte inclou també totes les formes de reparació del dany.

³ Cfr. Carlos LASARTE ÁLVAREZ, *Principios de Derecho Civil*, T. II, *Derecho de obligaciones*, 6ª. ed., Madrid, *Trivium*, 2000, pàg. 432: "carácter puramente pecuniario mediante la entrega de bienes en especie (a la que, como hemos visto, denomina "compensación"). Sin embargo, es obvio que el perjudicado puede exigir a la Administración responsable la reparación específica cuando así le interese".

• ***L'elecció per la víctima de les formes de reparació del dany***

A Espanya -a diferència d'altres ordenaments jurídics, com l'alemany⁴ o l'italià⁵- no es regula si la víctima pot triar entre les diferents formes de reparació del dany.

L'art. 141.1 Llei 30/1992 no concedeix opció per triar entre les diferents formes de reparació que contempla, però, en canvi, permet la reparació *in natura* del dany si s'aconsegueix un acord amb l'Administració causant del dany.

Segons una opinió (per tots, LASARTE, 2000, pàg. 432; IZQUIERDO, 2001, pàg. 478 i ROCA, 1998, pàg. 181), el propi perjudicat podrà optar per plantejar la forma de reparació que consideri idònia per quedar indemne.

Altres creuen (per tots, LACRUZ, 1999, pàg. 513; PERÁN, 1998, pàgs. 96-97; DíEZ-PICAZO I GULLÓN, 1999, pàg. 547), en primer lloc, que la forma més adequada de reparar el dany és la reparació *in natura* i, en segon lloc, que la forma de fer front a la responsabilitat per danys no pot quedar a l'arbitri del causant del dany⁶.

Per descomptat, la víctima no pot optar quan la reparació *in natura* és impossible. Així succeeix amb el dany moral o amb el lucre cessant. El mateix succeeix quan, per la naturalesa de les coses, la reparació específica és físicament impossible. És el cas dels supòsits de destrucció d'un bé únic que no tingui un substitutiu en el mercat o en els supòsits de danys corporals que, conforme a l'estat dels coneixements de la medicina, no admeten reparació.

a) Límit a la llibertat d'opció de la víctima: l'excessiva onerositat de la reparació *in natura*

⁴ D'acord amb el § 249 del Codi Civil alemany (BGB):

“La víctima d'un dany personal o material pot optar per la seva reparació *in natura* o pel seu equivalent.”

⁵ L'art. 2058 del Codi Civil italià estableix que:

“El perjudicat pot demanar la reparació en forma específica, sempre que sigui possible en tot o en part.

En qualsevol cas el jutge pot disposar que la reparació es produeixi només per l'equivalent, si la reparació en forma específica resulta excessivament onerosa per al deutor.”

⁶ Aquests autors fonamenten la seva postura en base a la STS, 1a, 3.3.1978 (RAJ 759): “(...) la forma de hacer frente a la responsabilidad derivada de la culpa extracontractual o aquiliana, no puede quedar, en nuestro Ordenamiento Jurídico, al arbitrio del agente productor del daño cuyo resarcimiento se trate, ni al de las personas de éstas últimas, de forma tal que gocen de la facultad de elegir libremente entre reponer la cosa damnificada al estado que tenía con anterioridad al momento en que se le ocasionaron sus desperfectos, o sustituirla por otra distinta y de condiciones análogas a las que sean objeto de debate que se pueda adquirir de segunda mano en el mercado”.

En les sentències de les Audiències Provincials⁷ i en la doctrina s'ha limitat la llibertat d'opció de la víctima en el supòsit en què la reparació *in natura* resulti molt onerosa en relació al dany causat. No pot obligar-se al causant a pagar un cost excessivament elevat per un dany que pot reparar-se íntegrament a un cost més baix⁸.

Aquesta qüestió també ha estat plantejada en matèria de restitució de la cosa. Si bé la restitució no constitueix pròpiament responsabilitat civil, com ho corrobora el fet que siguin d'aplicació les normes de la reivindicació i no les de la responsabilitat civil en sentit estricte, interessa un cas en què l'AP de Lleó aplica l'esmentat límit.

En el cas l'AP (21.4.1986) estima l'acció reivindicatòria exercitada sobre una finca on la companyia minera demandada dipositava els enderroc resultants de l'extracció de carbó. En l'incident d'execució de sentència el JPI núm. 3 de Lleó va dictar una interlocutòria (18.2.1988), confirmada en apel·lació per la interlocutòria de l'AP (22.6.1988), en la que se substituïa la condemna a restituir la finca per una indemnització consistent en el valor real de la finca, amb base a l'art. 18.2 de la Llei Orgànica 6/1985, d'1 de juliol, del Poder Judicial (LOPJ). El JPI va considerar que el cost de netejar la finca, construir un mur de contenció i altres mesures (300.506 €) resultava desproporcionat i excessivament onerosos per als demandats, ja que la finca estava valorada en 697 €.

El demandant va recórrer en empara la interlocutòria de l'AP en considerar vulnerat el seu dret a la tutela judicial efectiva (art. 24 Constitució Espanyola). En empara (STC 194/1991, de 17 d'octubre) el TC va desestimar el recurs contra la interlocutòria de l'AP en considerar que «(...) tan constitucional es una ejecución de sentencia que cumple el principio de identidad total entre lo ejecutado y lo establecido en el fallo como una ejecución en la cual, por razones atendibles, la condena sea sustituida por su equivalente pecuniario» (F.J. 2). Sosté també el TC que «(...) corresponde al órgano judicial competente deducir las exigencias que impone la ejecución de la Sentencia en sus propios términos, interpretando en caso de duda cuáles deben ser éstos y actuando en consecuencia, sin que sea función del Tribunal Constitucional sustituir a la autoridad judicial en este cometido» (F. J. 2º).

a.1) Les sentències de les Audiències Provincials, sobretot en matèria de danys causats a vehicles a motor, exclouen la reparació *in natura* quan el cost de la reparació excedeix dels límits següents:

- **El valor de reposició del bé:** SSAP Còrdova 8.10.2001 (JUR 329620); Lugo 15.1.2001 (AC 558); Santa Cruz de Tenerife 5.2.2000 (AC 2956); Osca 24.11.1998 (AC 2475); Àlaba 30.6.1998 (AC 1065); Navarra 20.2.1998 (AC 3443); Biscaia 17.11.1997 (AC 2423); Navarra 1.6.1996 (AC 1193).

⁷ Les limitacions de la cassació expliquen la poca jurisprudència del TS sobre la qüestió. En efecte, com que el que es discuteix en aquests casos és la determinació d'una quantitat a pagar a la víctima en concepte de reparació del dany, el TS tan sols es pronuncia quan el recurs qüestiona les bases que justifiquen la fixació de la quantia. De la mateixa forma, les poques sentències del TS no analitzen directament les opcions de la víctima en matèria de reparació del dany (STS, 1ª, 11.3.1996, RAJ 2410).

⁸ José Luis LACRUZ BERDEJO, *Elementos de Derecho civil*, cit., pàg. 513: “(...) no cabría obligar al culpable a la reposición o reparación si éstas resultan excesivamente onerosas en relación con el daño causado (reparación o reposición muy costosas de un objeto de escaso valor, pero que ya no se fabrica, ni sus piezas de repuesto)”.

- **El valor venal del bé:** SAP Biscaia 7.4.1998 (AC 1175).
- **El valor venal del ben corregit mitjançant un percentatge d'afecció:** SSAP Lugo 15.1.2001 (AC 558); Badajoz 2.3.1998 (AC 406); Badajoz 11.11.1996 (AC 2171). En aquest cas, correspondrà la indemnització dels danys i perjudicis en la quantia que correspon al valor del bé calculat abans de patir el deteriorament, corregit a l'alça, si escau, mitjançant un percentatge d'afecció l'aplicació del qual pretén eliminar les conseqüències negatives inherents al deteriorament del vehicle. En les sentències, no obstant això, no s'esmenta conforme a quin criteri es fixa aquest percentatge d'afecció, que varia en cada cas.

a.2) En altres ocasions, les Audiències Provincials utilitzen com a límit a la llibertat d'opció de la víctima un criteri no quantitatiu, en tant que exclouen la reparació *in natura* en favor de la indemnització dels danys i perjudicis quan la reparació planteja serioses dificultats o és molt complexa (SAP a Corunya 21.9.1998 -AC 7611-).

b) Reparació *in natura* en els supòsits de millora de la cosa reparada en relació amb el seu estat anterior a l'accident i pèrdua o destrucció de la cosa

b.1) Pot succeir, malgrat que, admesa la reparació *in natura* pel Tribunal, aquesta suposi una millora del bé en relació amb l'estat en què es trobava abans de patir el dany, en aquest cas haurà de moderar-se la suma a fi de no enriquir injustament el creditor del rescabament (SAP Burgos 24.1.2000 -AC 2754-).

b.2) El mateix succeeix en els supòsits de pèrdua o destrucció d'un bé que no té un equivalent en el mercat de segona mà. Si la víctima opta per la reparació *in natura*, haurà d'entregar-se una cosa nova, però com que la que es va danyar en va ser una d'usada, la víctima haurà d'assumir la diferència de valor entre la cosa nova i la que es va perdre, i si no li convé, haurà de conformar-se amb un rescabament en forma d'indemnització, l'import de la qual correspondrà al valor que tenia la cosa usada abans de la seva destrucció o pèrdua.

• **Preferència per la reparació «in natura» en cas de silenci de la víctima**

La falta de regulació sobre les formes de reparació del dany també suscita la qüestió relativa a quin ha de ser la forma de reparació pertinent quan la víctima no ha indicat expressament com desitja ser rescabalada. Novament, tant la doctrina (per tots, IZQUIERDO, 2001, pàg. 477) com les Audiències Provincials (SSAP Badajoz 2.3.1998, AC 406; Àlaba 12.9.1996, AC 2482; Badajoz

3.9.1996, AC 1512; Albacete 28.6.1999, AC 5947; entre d'altres) coincideixen que en el dret espanyol regeix un principi general, segons el qual la reparació *in natura* constitueix la forma preferent de responsabilitat, en tant que implica la posada en pràctica de l'activitat precisa per reposar el que danya a l'estat en què es trobava amb anterioritat. Per a alguns, això ho corrobora l'art. 699 Llei 1/2000, de 7 de gener, d'Enjudiciament Civil (LEC), que estableix que el primer tràmit de l'execució forçosa de les obligacions no dineràries consisteix en el requeriment del tribunal assenyalant un termini perquè el deutor compleixi en els seus propis termes el que estableixi el títol executiu.

Però l'art. 699 LEC es limita a assenyalar que quan el títol executiu contingui una condemna o obligació de fer o no fer o d'entregar cosa distinta d'una quantitat de diners, l'executat haurà de complir en els seus propis termes el que estableixi el títol executiu, això és, la sentència. És a dir, el judici sobre la preferència per una o altra forma de reparació del dany ja ha estat realitzat durant el procés i el seu resultat ja ha estat plasmat en la resolució. Així, en seu d'execució, ja no té sentit plantejar-se la qüestió sobre l'opció de la víctima. En tots els supòsits d'execució d'una obligació dinerària, bé sigui de fer, de no fer o d'entregar cosa distinta d'una quantitat de diners, la reparació *in natura* serà la forma preferent d'execució del bé quan així s'estableixi en la sentència i només quan aquesta forma de reparació no sigui possible o ja no satisfaci l'interès legítim de la víctima, el tribunal fixarà, a instància de l'executant, una indemnització pels danys i perjudicis causats, conforme al que s'ha previst en els arts. 712 i ss. LEC.

Així mateix, part de la doctrina (LACRUZ, 1999, pàg. 513) i de la jurisprudència (SAP Badajoz 3.9.1996, AC 1512) fonamenten la preferència de la reparació *in natura* en una analogia amb l'art. 110 CP, en la redacció del qual es prioritza la reparació en forma específica enfront de la reparació per equivalent.

• **Taula de sentències citades**

Tribunal Constitucional

Data	Núm.	Magistrat ponent	Parts
17.10.1991	194/1991	Fernando García-Mon y González Regueral	José Antonio Fernández Rodríguez c. AAP Lleó, 22.6.1988

Tribunal Suprem

Sala i data	RAJ	Magistrat ponent	Parts
1a, 3.3.1978	759	Federico Rodríguez Solano y Espín	Manuel D.A. c. Antonio S.J. i altres hereus d'Antonio S.M., Agencia Corral, SA i Winterthur Seguros

3a, 11.7.1995	5632	José Manuel Sieira Míguez	<i>Perjudicats (no s'especifiquen) c. Administració General de l'Estat</i>
1a, 11.3.1996	2410	José Emagro Nosete	<i>Francisco E.M. c. Santiago i Ramón B.E.</i>
3a, 11.10.2000	8628	José Manuel Sieira Míguez	<i>José Francisco R.B. c. Comunitat Autònoma d'Illes Balears.</i>

Audiències Provincials

Sala, data i Ara. Audiència	Magistrat ponent	Parts
Civil, 1.6.1996, AC 1193 Navarra	José Julián Huarte Lázaro	<i>Mª José E.I. c. José Luis A.H. i Mapfre</i>
Civil, 3.9.1996, AC 1512 Badajoz	Enrique Martínez Montero de Espinosa	<i>Francisco T.D. c. Juan C.H., Manuel S.S. i Mapfre</i>
Civil, 12.9.1996, AC 2482 Àlaba	Juan Saavedra Ruiz	<i>Luis S.B. c. Transportes Cerain i La Vasco Navarra, SA</i>
Civil, 11.11.1996, AC 2171 Badajoz	Enrique Martínez Montero de Espinosa	<i>Juan Antonio A.V. c. Pedro C.M. i Compañía de Seguros UAP</i>
Civil, 17.11.1997, AC 2423 Biscaia	Fernando Valdés Solís Cecchini	<i>Vicente F.R. c. Ramón S.M. i Multinacional Aseguradora</i>
Civil, 20.2.1998, AC 3443 Navarra	Álvaro Latorre López	<i>Enrique C.S. c. Pilar M.C. i 'Eagle' Star, Seguros Generales</i>
Civil, 2.3.1998, AC 406 Badajoz	Enrique Martínez Montero de Espinosa	<i>José G.C. c. Zurich Internacional (Espanya), Compañía de Seguros y Reaseguros, SA</i>
Civil, 7.4.1998, AC 1175 Biscaia	Leonor Ángeles Cuenca García	<i>Ignacio G.C. c. Gaizka E.L. i Seguros UAP Ibérica, SA</i>
Civil, 30.6.1998, AC 1065 Àlaba	Ramón Ruiz Jiménez	<i>Judith A.M. c. José Cruz H.G i Compañía de Seguros ATHENA, SA</i>
Civil, 21.9.1998, AC 7611 A Corunya	Agustín Pedro Lobejón Martínez	<i>Julio Antonio L.I. c. Ginés Navarro Construcciones, SA i altres</i>
Civil, 24.11.1998, AC 2475 Osca	Gonzalo Gutiérrez Celma	<i>Jesús L.L. c. Mª Carmen R.R. i Winterthur Seguros Generales, SA</i>
Civil, 28.6.1999, AC 5947 Albacete	Diego Gómez Iniesta	<i>Antonio M.M.c Pilar G.M, Jesús Ángel M.G i GES Seguros, SA</i>
Civil, 24.1.2000, AC 2754 Burgos	Arabela García Espina	<i>Manuel Aurelio S.H. c. Carpintería San José, SC i Consorcio de Compensación de Seguros</i>
Civil, 5.2.2000, AC 2956 Santa Cruz de Tenerife	Juan Antonio García García	<i>Mª Isabel T.S. c. Rodolfo C.T., PSN AMA, Wilson O.Z., GES Seguros, SA i Consorcio de Compensación de Seguros</i>
Civil, 15.1.2001, AC 558 Lugo	Modesto Pérez Rodríguez	<i>Mónica L.L. c. Manuel R.C., Roberto R.H. i Axa Seguros, SA</i>
Civil, 8.10.2001, JUR 329620 Còrdova	Ana María Sánchez García	<i>Carmen S.L., Susana J.S. i Francisco J.M. c. José Félix D. i AMIC Seguros</i>

• **Bibliografía**

Luis DíEZ-PICAZO/Antonio GULLÓN, *Sistema de Derecho civil*, Vol. II, 8ª ed., Madrid, Tecnos, 1999.

José Luis LACRUZ BERDEJO, *Elementos de Derecho civil*, T. II, *Derecho de obligaciones*, Vol. 2º, Madrid, Dykinson, 1999.

Carlos LASARTE ÁLVAREZ, *Principios de Derecho Civil*, T. II, *Derecho de obligaciones*, 6ª. ed., Madrid, Trivium, 2000.

Juan PERÁN ORTEGA, *La responsabilidad civil y su seguro*, Madrid, Tecnos, 1998.

Encarna ROCA (con la colaboración de Ana LATORRE ARMERO), *Derecho de daños, Textos y materiales*, 3ª ed., Valencia, Tirant lo Blanch, 2000.

Mariano YZQUIERDO TOLSADA, *Sistema de Responsabilidad civil, contractual y extracontractual*, Madrid, Dykinson, 2001.